

Het licht dooit

Xander Jongejan

Het licht dooit

Roman

2020

Eerder verschenen
De tafel van Tarzan (roman, 2018)
Wat zijn de bananen duur (gedichten, 2017)

<http://xanderjongejan.nl>
contact@xanderjongejan.nl

© 2020 Xander Jongejan
Ontwerp omslag: Max Jongejan
Foto auteur: Kim Kampman
ISBN 9789464050530
NUR 301

Deze roman is in eigen beheer uitgegeven en gemaakt op het platform van Brave New Books. Deze uitgave is een herziene uitgave van juni 2020, van schoonheidsfoutjes ontdaan. De titel van hoofdstuk 31 is een uitspraak van Wendy Struyf, lezer. De anekdoten van gebit en teen in hoofdstuk 36 komen uit *Straatgeheimen, verhalen van dak- en thuislozen* (2014) van Hugo Verkley. In hoofdstuk 44 staat een parafrase van een regel uit *Rigoreus*, een songtekst van Thé Lau. Ten slotte: de stad Sticht uit dit verhaal lijkt misschien op de stad Utrecht, andersom is dat niet zo.

Voor Jasper

‘Het leven is geen kermis vol vrolijke draaimolens.’

Jeroen Brouwers, *Winterlicht*, 1984

2003

1 **Beginnersfouten**

Voldoende rusten om de dagen en de nachten, vooral de nachten, veilig door te komen, was een probleem. Waakzaamheid was belangrijk. Je moest alert zijn, maar daarvoor moest je uitrusten. Dat kon niet, maar het moest. Het zal je verbazen hoe vaak een dakloze wordt geslagen. Bij het ontbijt schoof altijd wel iemand aan met dikke ogen of een bloedkorst aan lip of oor. Oren kunnen vervelend bloeden. Mensen slaan zwervers. Vaak onverwacht. Het waren niet altijd opgeschoten jongens, ook volwassen mannen in keurige pakken vol intolerantie, en meisjes soms, als ze met meer dan twee waren. Alle mensen die met meer dan twee zijn, doen nare dingen.

Het ging meestal niet om beroving, want ze wisten al dat we niets hadden. Wat we hadden, hadden we niet bij ons. In Amerika duwen ze volle winkelwagentjes voor zich uit. Hier niet. Europese daklozen zijn slimmer, sneller. Een wagentje duwen betekent moe worden. Je kan niet veel kilometers maken en je laat zien waar je spullen zijn. Dat was de kern van dakloos-zijn bij ons: niet laten zien waar je spullen zijn.

Meestal ging het om tijdverdrijf. Mensen moeten iets te doen hebben. Het verdrijven van de tijd is de grootste opgave van de mens in deze fase van de wereld. Niet het klimaat, dat is prima. Hoe warmer de nachten hoe beter. Hoe mensen de

dag doorkomen, dat is het. Werk doen ze erbij, hobbymatig, en als het ze niet meer bevalt, gaan ze weg, net zoals ze relaties hebben zolang het leuk is, zolang ze er zin in hebben.

Ik hing op het bankje bij de Sterrenwacht, daar kwam ik graag. Het was dichtbegroeid, dus je kon gemakkelijk even op jezelf zijn als het nodig was. Het was er niet zo druk. Veel hondenmensen, die zijn oké. Ze houden van dieren en gaan vlug door. Piesen, kakken en terug naar de televisie. Ik was op een bankje blijven zitten na mijn eten. Bij de HEMA had ik een zak broodjes meegenomen. In de schemer had ik ze opgegeten. Langzaam, anders raakte mijn buik van slag. Kleine hapjes, goed kauwen. Ze moesten worden afgebakken, maar dat maakte voor de smaak niet zoveel uit. Het waren er zes, sommige met zaden. Daar moest je mee uitkijken, want die zijn slecht voor je darmen. Liefst at ik iets waar ik één of twee dagen mee vooruit kon, maar voor nu was dit een prima maaltijd. Ik werd er slaperig van, daarom zat ik wat te soezen. Dat stond ik me normaal niet toe, want dat was gevaarlijk.

Mijn buik voelde warm. De warmte spreidde zich uit over mijn lichaam. De reservoirs vulden zich, de meters liepen vol. Mijn hoofd begon te gloeien, voelde ik. Tegelijk was de zon bezig onder te gaan. Het licht brak, een grijzige gloed kwam traag over het park. Op dat uur verandert het geluid tussen de takken. De meeste vogels worden stil. Alleen de merel houdt de wacht. Ik hou van merels. In de schemermiddag repeteren ze hun liedjes in steeds hetzelfde metrum. Daarbij zakte ik weg. Soms gebeurde dat. De rode gloed die je door je dichte ogen ziet als de zon zakt, gleeed over mijn hersens en zo zakte

ik langzaam weg in een warme put. Ergens hoorde ik gesmiespel, maar ik was te ver heen om te registreren wat er gebeurde. Een beginnersfout. Nooit zo-maar in het openbaar in slaap vallen, altijd alert zijn. Oren horen niet te slapen. Ik kreeg een harde schop tegen mijn been. Echt hard. Een doffe klap tegen mijn bovenbeen, vlak boven mijn knie. Een steek schoot door mijn been. Ik viel bijna van de bank. Ogen open, kijken waar, hoeveel. Eentje zag ik heel dichtbij, de rest keek toe. Nog een schop, nu tegen mijn knie. Iets kraakte. Ik gilde, greep naar mijn knie. Ook dom, nooit je hoofd onbeschermd laten. Bam. Een droge klap op mijn hoofd, een knokkeldreun tegen mijn wang onder mijn goede oog, een populaire plek om te slaan.

Nu was ik te laat met alles. Met mijn handen om mijn hoofd was mijn kraakknie onbeschermd, dus weer een schop daartegen. Hij had er zin in. Op de achtergrond het gebruikelijke gejoel. Aanmoedigingen.

‘Zijn buik, zijn buik!’

Nee, niet mijn buik. Die is nog aan het werk, hij moet voor me zorgen. Toch wel. Een diepe stomp zakte in het enige zachte deel van mijn lijf.

Gênant snel klapte ik dubbel.

Niet kotsen, prentte ik mezelf in, hou je eten binnen, dat is van jou, het moet zijn werk nog doen. Ik wou roepen dat ze moesten stoppen, maar mijn mond zat vol. Slikken, slikken.

‘Filmen!’

Ze hadden er allemaal zin in. Ik was een attractie geworden. Toen ik in slaap viel al. Dom.

‘Andere been, zijn andere!’

Dat been trok ik snel op, maar ik was te laat. Vol op de achterkant de volgende doffe klap. Dat wordt blauw, maar dat vond ik best, want bovenbenen gaan niet zo gauw stuk en omdat het zo’n geluid maakte, was het voor hun vaak bevredigend. Baf. Nog één. Baf. Altijd je evenwicht houden, niet op de grond vallen. Als je op de grond terecht komt, ben je er geweest. Ze schoppen je lijf, ze schoppen je hoofd. Dan gaan dingen stuk. Laat ze op de grote harde delen slaan en schoppen. Bescherm je hoofd, je buik. Geef ze je benen, je armen. Je rug is gevaarlijk. Het doet niet alleen hartstikke zeer als ze je rug hard raken, ze kunnen je wervels kapotslaan. Dan kom je in een karretje.

Jammerend lag ik op de bank. Niet te veel jammeren, maar genoeg om te laten weten dat ze de baas zijn. Ik deed niets, ik vocht niet, ik zag niets. Ik deed geen aangifte. Dat zei ik door te jammeren, niet door de woorden te gebruiken. Daar moest je mee uitkijken. Zelf hadden ze meestal nog niet nagedacht over een aangifte of over de taakstraf die ze konden krijgen als ze hiervoor zouden worden gepakt, alsof hier ooit iemand voor wordt gepakt. Ze konden schrikken als je daarover begon. Als je zei dat je niets had gezien of gehoord, snapten ze je niet altijd. Meestal was smekend jammeren voldoende. Je vocht niet, maar je moest ook niet te passief zijn. Je moest de codes kennen. Te passief vinden ze saai, maar tegenstand is ook niet goed. Een beetje, maar niet om ze uit te dagen, pas op. Ik trok mijn benen op de bank en krulde me op. Had ik maar stekels.

‘We hebben genoeg.’

‘Staat het erop?’

‘Ja man, cool.’

‘Kom, eten.’

Dat was goed, als ze aan eten dachten. Dan waren ze in de afronding. Ik hield me stil. Niet kijken. Meestal kwam er nog een schop na. Of een klap. Als je dekking niet goed was, kon die nog flink schade doen. Baf. Kijk, daar was hij al. Een klap op mijn hoofd. Op een vrij stukje. Je kan niet je hele hoofd beschermen met je armen. Als je niet bewoog, konden ze prima het vrije deel raken. Ik lag met mijn hoofd tussen mijn gevouwen armen, dus bonkte mijn hoofd niet tegen het oude hout van de bank, dat vergaan en zacht was.

Nog spugen als laatste actie? Dat zag je vaak. Flats, ja hoor. Een dikke klodder. Gegiechel, gejoel. Ze waren trots op zichzelf en liepen lachend naar hun huizen met televisies en videorecorders om vanavond met bier en chips terug te kijken wat ze vandaag hadden gepresteerd.

De klappen op mijn hoofd en benen gloeiden na, maar hadden geen grote schade gebracht, dat voelde ik. Alleen pijn. Blauw en dik zou het zeker worden, dat was vervelend bij het lopen. Benen zijn belangrijk voor een dakloze. Je moet lopen. Verzorg je voeten, want je hebt ze nodig. Mijn buik deed zeer, maar eten kwam niet meer omhoog. Ik had het meeste binnengehouden. Als dit alles was, was ik er goed vanaf gekomen.

Daklozen maken onderling grapjes over stofzuigen, een klus die ze het niet meer kunnen doen. Klappen krijgen is ons nieuwe klusje, waar niemand zin in heeft, maar wat erbij hoort.

1989

2 Een implosie

Licht scheen fel in mijn ogen. Ik kon niet weg. De microfoon wees schuldig naar mijn gezicht, mijn gehavende gezicht, dat altijd werd bekeken, maar nooit beluisterd. Mijn borst zat vol prikkels, de prikkels die je in je borst voelt als je schrikt, nadat je te nonchalant een fles cola uit de koelkast pakte, hem niet goed vasthad voor de hoeveelheid condens die de hals glad maakte, waardoor hij uit je handen glipte, maar je hem nog snel op kon vangen met een oerreflex en je borst zich meteen vulde met snel opvlammende prikkels die traag uitdoofden en een spoor van geschrokken vaten en poriën en een verhoogde hartslag achterlieten. Die prikkels had ik nu ik op dit podium stond van deze aula, op dit dorpsplein, de executieplaats van deze gemiddelde scholengemeenschap van de stad waar ik geboren was. Ik was koud, ik had het heet. Mijn blaadjes trilden als mijn lijf. Mijn stem, waar kwam die vandaan?

Het woord implosie had ik altijd een bijzonder woord gevonden, alsof het een bijna-gebeurde explosie was, zoals een imperfectie bijna perfect is, maar nu wist ik beter. Ik was geïmplodeerd. Burgers, Nederlands, redde me. Hij zag het ongeluk gebeuren vanuit de coulissen. Hij veronderstelde dat ik zo trefzeker zou voorlezen als ik geschreven had, maar alles ging juist anders. Hij zweefde naar me toe, legde een hand op

mijn schouder. Hoe ik het deed, weet ik niet meer, maar ik kwam onder de blikken van duizend leerlingen uit en verdween achter het gordijn waar Burgers vandaan gekomen was, om daar in stilte in te storten. Op de achtergrond het brommende stemgeluid van deze oudere heer, een leraar Nederlands met wit haar en een kaki broek, de vriendelijkheid zelf, die mijn verhaal las, mijn prijswinnende verhaal, dat mij respect had moeten brengen.

Burgers deed wat hij moest doen, zoals hij altijd deed. Hij gaf degelijke, saaie lessen in onze taal en stimuleerde de enkeling met literaire interesse. Na Klijberg was hij een verademing. Zijn witkrullende haar zat rondom zijn hoofd, niet in het midden, waardoor hij een soort aureool droeg, een engelwitte haarkrans. De vingerafdrukken op zijn metalen, oude bril, die af en toe scheef op zijn neus stond, waren achter in de klas te zien. Hij praatte zacht. Voor een leraar Nederlands maakte hij opvallend kromme zinnen. Alsof hij ook niet alles zeker wist, haperde hij soms. Dat stelde me gerust. Soms twijfelde hij, waar de meeste leraren precies wisten hoe alles zat.

Klijberg, de lerares voor hem, was anders. Zij lachte hard om mijn fonetische uitspraak van het woord *fauteuil*. Klijberg was een kleine, scherpe vrouw. Haar jukbeenderen staken voorbij haar neus. Haar zwartgeverfde haar stak af tegen haar bleke huid. Op de eerste toets die we van haar kregen, schreef ik haar naam als *Kleiberg*. Vanuit de plaggenhut waar ze woonden, keken haar voorouders vast uit op een berg klei. Deze nazaat van plaggenhutmensen zette een dikke rode

streep door haar door mij geschreven naam en ‘verbeterde’ mijn achternaam door de lange *ij* te vervangen door een korte, een pedagogisch oog-om-oog. Bij het uitdelen van de nagekeken toetsbladen maakte ze een opmerking aan niemand in het bijzonder:

‘Natuurlijk zijn er ook dit jaar weer mensen die denken dat mijn naam iets met klei van doen heeft. Dat is niet zo. Taal is geen wiskunde. Taal draait niet om formules, maar om gevoel voor woorden en betekenissen. Daar word je niet mee geboren. Let daarom extra goed op in mijn lessen.’

Daarna keek ze de klas rond met een vleugje van een lach op haar wangen, tot haar ogen op mij rustten. Ik was de punt van haar zin. Sinds die dag noemde ik me *Deik*. Als statement, als kritiek op de minzamen. Een loos statement, want niemand hoorde het verschil.

In de coulissen kwam ik tot rust nadat Burgers zijn applaus kreeg voor het voorlezen van mijn verhaal. Iemand hielp mij overeind. Burgers wees naar mij, maar ik kwam niet tevoorschijn. Zo was het te doen. Voorgelezen, maar niet gezien. De glorie zou de schande misschien overleven.

Misschien.

1991

3 Desert Storm

De Golfoorlog brak uit toen Bart en ik elkaar leerden kennen. We hadden voor het eerst samen Duits. Meneer Van der Zee was een oude man, die vast een oorlog had meegemaakt. Toen we binnenkwamen, schreef hij iets op het bord. Ik ging op mijn plek zitten en zag Bart midden in de klas met een radiootje voor zich op tafel. *CNN live*. Klasgenoten dromden om hem heen om te horen over de eerste bombardementen. Hij zette zijn radiootje op zijn hardst, maar je moest toch heel stil zijn om het goed te horen.

‘Ze bombarderen echt?’

‘Patriots op Irak!’

‘Weg met Saddam!’

‘Kan hij harder?’

Meneer Van der Zee draaide zich om. Ik zag hem een inschatting maken van de situatie. Hij wist nog niet zeker wat hij zou doen. Normaal had hij ons uit elkaar gehaald om aan de les te beginnen, zeker bij een jongen als Bart, die na de kerst was teruggeplaatst van VW06 naar VW05 omdat zijn cijfers zo slecht waren, maar oorlog is een serieuze zaak. Hij keek Bart aan, die deed of hij geschrokken was.

‘Het is oorlog, meneer,’ zei Bart.

Van der Zee kwam zonder geluid naar ons toe. Dat deed hij

altijd, hij gleed over het linoleum. Misschien was hij niet echt een mens. Hij ging op een tafeltje zitten. Klasgenoten om Bart heen, jassen nog aan, rugtassen om. Gehannes om zo dicht mogelijk bij de radio te zijn. Trekken en duwen. Peter Arnett deed verslag van de bombardementen. Meneer Van der Zee hield zijn hand voor zijn mond. Ik bekeek het van een afstandje. We hadden geen les meer. Meneer Van der Zee kon zijn les niet belangrijker maken dan de berichten van Peter Arnett. We luisterden naar hem tot de bel ging.

Na de les zocht Bart mij op. We liepen samen naar buiten. Zijn radiootje was uit.

‘Zag je wat ik deed?’ vroeg hij.

‘Wat bedoel je?’

‘Wat moest hij ineens van mij?’

‘De les saboteren,’ zei hij.

‘Gedurfd om daar een oorlog voor te gebruiken.’

‘Had jij wel zin in Duits dan?’

‘Niet echt.’

‘Het doel heiligt de middelen. Zullen we roken?’

Roken deed ik niet, toch liep ik met hem mee naar de rookplek bij de fietsenstalling. Ik had geen idee wat hij van mij wou. Bij de fietsen waren vaak leraren en leerlingen uit examenklassen te vinden. Er stonden asbakken op poten, toch lagen er altijd meer peuken op de grond dan in die bakken. Bij zo’n asbak stond meneer Van der Meulen, economie. Zijn pakje shag groeide uit de borstzak van zijn valse spijkerhemd. Hij begroette ons.

‘Dag Bart.’

‘Dag Bert.’

Beiden grijsden.

‘Dag heer Deik.’

‘Dag meneer Van der Meulen.’

‘Goed verhaal in de schoolkrant, jongen.’

‘Dank u, meneer.’

Daarna een kleine ongemakkelijke stilte. Meneer Van der Meulen voelde zich vast te veel.

‘Bevalt het je beter in vwo5, Bart?’ vroeg hij.

‘Het blijft school,’ zei Bart.

Meneer Van der Meulen knikte lang, terwijl hij naar iets op de grond keek dat er waarschijnlijk niet was, steeds langzamer knikkend totdat zijn hoofd bijna niet meer bewoog, alsof hij nadacht over de diepe filosofische waarheid van Barts statement. Bart pakte zijn sigaretten, bood mij er een aan, die ik weigerde, stak hem toen tussen zijn eigen lippen en leunde licht naar meneer Van der Meulen. Hij graaide een aansteker uit zijn broekzak om Bart vuur te geven, terwijl hij mij aankeek.

‘Jij rookt toch niet?’

‘Ik ben met Bart mee.’

‘Begin er niet aan.’

Hij deed zijn aansteker in zijn broekzak, trapte zijn sjekkie uit op de grond en vertrok.

‘Heren.’

‘Dag meneer.’

Bart zei niets.

‘Die is weg,’ zei hij.

‘Mag je hem niet?’

‘Hij heeft mij een jaar teruggezet.’

‘Waarom dan?’

‘Laten we het over andere dingen hebben.’

Hij nam een trek van zijn sigaret. Rook kringelde omhoog langs zijn gezicht. Hij kneep zijn rechteroog dicht tegen het prikken en blies lang uit. Of de rook in zijn longen was geweest kon ik niet zeggen.

‘Wat voor dingen?’ vroeg ik.

Zijn sigaret was pas half opgebrand. Hij gooide hem op de grond, trapte hem uit met zijn voet, keek mij weer aan, ineens bloedserieus.

‘Schrijven.’

‘Schrijf jij ook?’

‘Van der Meulen had gelijk. Je stuk in de schoolkrant was goed.’

Hij keek me lang aan. Indringend en uitdagend tegelijk. Uitdagend tot wat?

‘Waarom zet jij nooit wat in de schoolkrant, we zoeken altijd goede kopij,’ vroeg ik.

‘Ik schrijf niet voor de schoolkrant. Ik schrijf romans.’

‘Ik ook.’

Dat was bluf, hoewel ik een paar ideeën had geprobeerd uit te werken.

‘Ik zie jouw stukken in de schoolkrant. Different. Gezeik over de kantine en de docenten kennen we al. Jij hebt potentie. Zonde om aan dat krantje te verspillen. Dicht je ook?’

‘Niet iets waar ik gauw tevreden over ben.’

We hadden het ineens over schrijven, terwijl ik dat niet gewend was. Bij de redactie telden we vooral de stukken om te zien hoe dik de volgende editie kon worden, nooit spraken we over schrijven. Ik zei nu dingen die vanzelfsprekend leken, maar die ik ter plekke bedacht.

‘Tevredenheid brengt je nergens. Je moet het steeds kapot maken, break it, totdat het niet meer kapot te maken is. Dan is het goed.’

De bel ging.

‘Kan ik wat van je lezen?’

Ik had het gevraagd voor ik erover had nagedacht.

‘Heb je vanmiddag tijd? Laat ik je wat zien.’

‘Oké.’

‘Wat hebben we nu?’

‘Biologie. Dan economie.’

‘Ik ga naar huis. Laurens Costerkade 32. Twee keer bellen, anders hoor ik je niet. Ik zit op zolder. Neem leesvoer mee.’

Toen ik hem nakeek, merkte ik dat ik misselijk was.

4 Alles moet wijken

Biologie duurde lang. Bij economie vroeg meneer Van der Meulen waar Bart was. Ik zei dat ik dat niet wist. Ik probeerde verbaasd en verongelijkt te klinken, om duidelijk te maken dat hij mij dat niet moest vragen. Ik ging niet over Bart. Op die manier distantieerde ik me van hem en bracht hem ook dichterbij door hem in bescherming te nemen. 's Middags zocht ik hem thuis op, ik kon er niet onderuit. Het was een groot herenhuis in een rijtje. Na zes keer bellen deed hij open.

'Ha!' zei hij.

Daarna draaide hij zich om, liet de deur open en liep de trap op. Ik ging achter hem aan, want dat leek de bedoeling. Twee trappen op, naar zolder. Op de eerste verdieping waren alle deuren dicht, op één na. Alles was van statig hout, alsof er personeel inwoonde. Het was geschikt gemaakt voor een gezin met kinderen. Bart had een jonger broertje. De openstaande deur leek me van een logeerkamer. Ik zag in het voorbijgaan een bed en een volle boekenkast tot aan het hoge plafond. Op de tweede verdieping zag ik ook veel boeken. Op de overloop waren boekenkasten passend gemaakt op het plafond dat halverwege de muren begon en schuin opliep tot de nok. Nergens een leeg plekje. Er waren twee slaapkamers. Op de deur van de ene was een poster van Arnold Schwarzenegger

geplakt onder het glas-in-lood raam. Bart ging de andere deur binnen. Het raam in die deur was van binnen afgeplakt.

‘Dit is mijn hol.’

Hij plofte op zijn bed neer, greep naast zich en pakte een sigaret. Op zijn voeteneinde stond een volle asbak. Asresten lagen er omheen. Het was donker en warm in de kamer. De gordijnen waren dicht. Op de vensterbank een koffiemachine met op het warmhoudplaatje een halfvolle pot koffie dat de zure lucht van verbrande filterkoffie verspreidde. Tussen het bed en de vensterbank in stond een klein bureautje met een zoemende PC erop en een mottige bureaustoel met wieltjes ervoor. Aan de andere kant van het kamertje een wastafel, een vergeelde kledingkast en een boekenkast met veel boeken tegen de lange wand tegenover het bed. De kamer was klein en smal, vanaf de bureaustoel kon je de boekenkast aanraken.

Ik bekeek de boeken. Fictie, non-fictie, poëzie, alles door elkaar. Sommige rijen schuin weggezakt. Niets op alfabet. Sommige titels had ik ook. Veel dat mijn nieuwsgierigheid prikkelde. Bart volgde mijn blik. Alles leek een test. Ik pakte een dun boekje van Harry Mulisch uit de kast. *Wij uiten wat wij voelen, niet wat past.*

‘Heb je dit gelezen?’ vroeg ik.

‘Overschatte schrijver.’

Weer dat rook uitblazen met zijn ene oog dicht.

Ik bladerde, maar las niets. Sommige woorden herkende ik, omdat ik ze ook weleens gebruikte, maar niet zoals hij. Het was even stil, tot Bart zijn volgende vraag stelde.

‘Waarom ben jij gaan schrijven?’